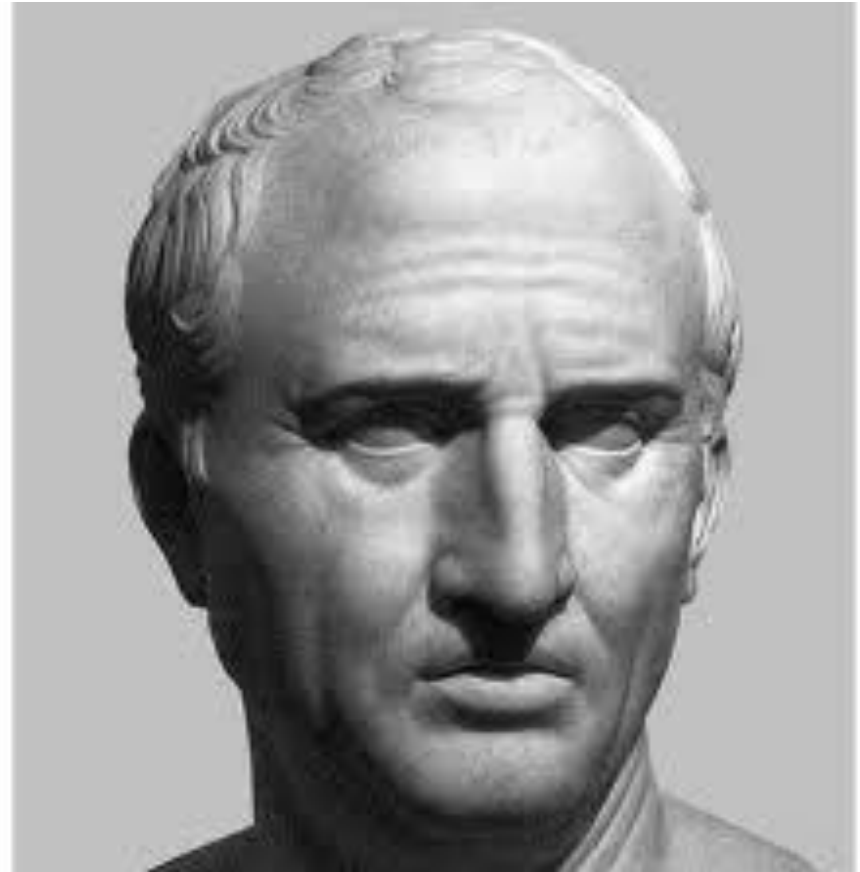

MARCUS TULLIUS CICERO

*epistulae selectae
ad Terentiam*

Cicero is verbannen. Deze brief aan zijn gezin brengt hen op de hoogte van zijn eerste belevenissen. (*Cicero, Ad fam 14, 1*)

a. wat ben ik toch zielig

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIAE ET CICERONI SUIS.

Ego minus saepe do ad vos litteras, quam possum, propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera, tum

- vero, cum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus
 5 vitae cupidi fuissetus! certe nihil aut non multum in vita mali vidissetus. Quod si nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis; si haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo
 10 complexu emori, quoniam neque di, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam rettulerunt.

1	litteras do 1	een brief schrijven
2	propterea quod cum ... tum ...	om die reden dat niet alleen ... maar ook ...
3	cum vestras conficio 3	+ <i>ind.</i> : wanneer welk woord moet hier worden aangevuld? <i>hier</i> : verteren

4	quod utinam	+ <i>coni.</i> : <i>irrealis</i> ; 'ach'
6	quod si nos	als nu = me
7	commodum aliquando recupero 1	voordeel; geluk eens, op een keer heroveren; terugkrijgen
8	vero	inderdaad; zelfs; toch; maar
9	quam primum	zo snel mogelijk
10	complexus , -us	omhelzing
12	gratiam refero	bedanken, dank betuigen

b. gelukkig kon ik bij iemand terecht

- Nos Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitii et
 5 amicitiae ius officiumque praestaret: huic utinam aliquando gratiam referre possimus! habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus a. d. II K. Mai.: per Macedoniam Cyzicum petebamus.

1	Brundisium	Brundisium (<i>tegenwoordig Brindisi, ook in de oudheid al een belangrijke havenstad aan de Adriatische zee</i>)
	M. Laenius Flaccus	<i>een verder onbekende relatie van Cicero</i>
2	fortuna	<i>mv.</i> : vermogen, bezit
3	caput , -itis prae	<i>hier</i> : leven + <i>abl.</i> : wegens

4	neglego 3 improbis poena	verwaarlozen, zich niet bekommeren om slecht; boosaardig <i>in Clodius' wet stond een bepaling dat diegene die de verbannene opnam en onderdak verleende, bestraft werd met een verlies van een derde deel van zijn vermogen en verbanning.</i>
	deduco 3 quo minus hospitium	er vanaf brengen <i>hier: om</i> gastvriendschap; gastvrije ontvangst
5	praesto 1	<i>hier: verlenen</i>
6	habebimus gratiam habeo quidem	<i>vul aan: gratiam</i> dankbaar zijn <i>hier: zeker, inderdaad</i>
7	a.d. II K. Mai	29 april (< 'de tweede dag voor de Kalenden van mei')
8	Cyzicus	Cyzicus (Κύζικος; <i>oude Griekse kolonie aan de Propontis/Zee van Marmara</i>)

c. **wat moet ik toch doen?**

O me perditum! O afflictum! Quid enim? Rogem te, ut venias? Mulierem aegram, et corpore et animo confectam. Non rogem? Sine te igitur sim? Opinor, sic agam: si est spes nostri reditus, eam confirmes et rem adiuves; sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habeo, non mihi videbor plane perisse.

1	quid enim? conficio 3 opinor 1dep sic agam	'Wat kan ik immers doen?' <i>hier: vermoeien, afmatten, verzwakken</i> menen = ut sic agam
4	reditus, -us confirmo 1	terugkeer versterken
5	transactum est quoquo modo potes	'het is voorbij' 'hoe dan ook' (< 'op welke manier je ook maar kunt')
	ad me fac venias	<i>lees: fac ut ad me venias</i>
6	scito videor	'weet' (<i>imperativus</i>) schijnen, lijken; sibi videri : geloven, denken, menen (<i>met Ncl</i>)

d. **en ach, mijn arme kinderen!**

Sed quid Tulliola mea fiet? iam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellae et matrimonio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura iam scribere: impedit maeror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas an, quod metuo, plane sis spoliata.

1	Tulliola iam id vos videte	'Tulliaatje' 'dat moeten jullie zelf maar bekijken' <i>Tullia was op dat moment 18 jaar oud en gehuwd met C. Calpurnius Piso Frugi, die echter tijdens Cicero's verbanning stierf</i>
---	---	---

2	se habēre	ervoor staan
3	misellus	<i>verkleinwoord van miser</i>
4	Cicero meus	<i>Cicero junior was geboren in 65</i>
	sinus, -us	<i>hier: schoot</i>
5	queo	= possum
6	maeror, -oris	verdriet, treurigheid
	teneo	<i>hier: bezitten</i>
7	plane	duidelijk, helder; helemaal, totaal
	spolio 1	beroven

e. onze vermogenspositie

Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberanda nihil est quod te moveat: primum tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritis; est autem in officio adhuc Orpheus, praeterea magno opere nemo; ceterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis abisset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent, sin ad nos pertineret, servirent praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt.

1	fore	= futurum esse
	de familia liberanda	'Wat betreft het vrijlaten van de slaven'
2	moveo	hier: verontrusten, bezighouden
	moveat	<i>welke modus en waarom?</i>
	primum	in de eerste plaats, om te beginnen
	tuis	<i>nl. servis</i>
3	esset	<i>verklaar de modus!</i>
	mereor	verdienen

4	in officio esse	zijn best doen
	magno opere	= magnopere: zeer, bijzonder
5	ea causa est	'dit is de juridische situatie'
	res a me abit	'ik raak mijn vermogen kwijt'
6	nostri	<i>vul aan: servi</i>
	obtineo	<i>hier: gedaan krijgen</i>
7	sin	maar als
	pertineret	<i>vul aan: res</i>
	pertinet ad me	het blijft in mijn macht, -handen
	servirent	<i>wat geeft de modus hier aan?</i>
	praeterquam	<i>hier: behalve</i>
	oppido (adv.)	helemaal, uiterst, zeer

f. wat ben ik toch zielig (2)

Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et spem habeam recuperandae salutis, id velim sit eiusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt.

1	Tu quod ...	<i>construeer: velim id, quod tu me hortaris, ...sit eiusmodi</i>
	magno animo esse	vol goede moed zijn
2	recupero 1	terugkrijgen, herwinnen
	salus, salutis	welzijn; welvaart, geluk
	eiusmodi	van dien aard, zodanig, zo
3	iam	<i>hier: dan</i>

4	perferet quas	<i>nl. litteras</i> <i>relatieve aansluiting</i>
5	exspectassem licitum est	= exspectavissem <i>pf. bij licet: het is geoorloofd, het mag</i>
6	tempestas, -atis praetermitto 3	weer; noodweer, storm voorbij laten gaan

g. was ik maar dood

Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. Honestissime viximus, floruius: non vitium nostrum, sed virtus nostra nos affligit; peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus; sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atqui ego, qui te confirmo, ipse me non possum.

1	quod reliquum est sustento 1	'voor de rest' <i>hier: zich staande houden</i>
2	floreo vitium	bloeien; floreren gebrek; fout, misstap
3	affligo 3 peccatum nisi quod	slaan overtreding; vergissing, fout behalve dat
4	una cum ornamentum	tegelijk met sieraad; eerbewijs, onderscheiding
5	hoc gratus	<i>wordt uitgelegd met: nos vivere</i> welkom, aangenaam
6	atqui	maar toch

7	confirmo 1 possum	<i>hier: troosten</i> <i>nl. confirmare</i>
---	------------------------------------	--

h. een aantal relaties

Clodium Philetaerum, quod valetudine oculorum impediabatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenevolus nobis, quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit.

1	Clodius	<i>Clodius, Sallustius en Pescennius waren cliënten van Cicero</i>
2	officium	<i>hier: gediensstigheid; plichtsbetrachting</i>
3	perbenevolus	zeer welgezind
4	obseruo 1 Sicca	letten op; respecteren <i>Sicca, een vriend, had Cicero gastvrij opgevangen in zijn woning in Vibo in Bruttium</i>

i. afsluiting

Cura, quoad potes, ut valeas et sic existimes, me vehementius tua miseria quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pr. K. Mai. Brundisio.

1	quoad	voor zover
---	--------------	------------

2	miseria	ellende
4	filiola	dochttertje
5	Pr. K. Mai.	29 april [58]

In deze brief laat Cicero weten dat hij zich realiseert wat Terentia allemaal moet doorstaan (*Cicero, ad fam. 14,2*)

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICE-
RONI SUIS.

a. ik heb jullie in de steek gelaten

Noli putare me ad quemquam longiores epistulas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere; nec enim habeo, quod scribam, nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero et ad nostram

5 Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere; vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissemus, praestitissim.

3	scribam	<i>waarom deze modus?</i>
7	praesto 1	<i>hier: tot stand brengen, realiseren</i>

b. je bent bezig voor mijn terugkeer

Pisonem nostrum merito eius amo plurimum: eum, ut

potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis pl. intelligo spem te habere: id erit firmum, si Pompeii voluntas erit; sed Crassum tamen me-
tuo.

1	Piso	<i>zie de vorige brief, paragraaf d en e.</i>
	merito eius	<i>'zoals hij ook verdient'</i>
3	trinunus pl(ebis)	<i>volkstribuun (de 10 volkstribunen waren oorspronkelijk in het leven geroepen om de belangen van de plebs te verdedigen, en hadden zelfs veto-recht tegen beslissingen van de senaat en de magistraten ; bovendien konden zij zelf ook wetten indienen)</i>
4	Pompeius	<i>Pompeius (Gnaeus Pompeius Magnus (106-43) was op dit moment een van de leden van het Triumviraat. Om politieke redenen was het hem goed uitgekomen niet tegen de wet van Clodius in actie te komen; Cicero realiseerde zich dat Clodius zich tot op zekere hoogte liet leiden door Pompeius' wil)</i>
	Crassus	<i>Crassus (Marcus Licinius Crassus (115-53) was het tweede lid van het Triumviraat ; met hem had Cicero een wat ongemakkelijke verhouding)</i>

c. wat heb je door mijn schuld moeten doorstaan!

A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video,
nec miror, sed maereo casum eiusmodi, ut tantis tuis
miseriis meae miseriae subleventur: nam ad me P.
Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo
5 cum fletu legi, quemadmodum a Vestae ad tabulam
Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium,
unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia,
sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus, idque fieri mea
culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus!

2	casus , -us	<i>hier</i> : situatie
	eiusmodi	van dien aard, zodanig, zo
3	sublevo 1	optillen; ondersteunen, helpen
4	Valerius	Valerius (<i>Publius Valerius was een vriend van Cicero</i>)
	officiosus	gedienstig, bereidwillig
5	fletus , -us	geween, gehuil, tranen
	a Vestae	<i>lees</i> : a Vestae templo
	tabula Valeria	tabula Valeria ¹

¹ Tabula Valeria: a name used twice by Cicero. (...) Three explanations of this term have been given:

(1) that it means the bank of Valerius, to which Terentia had been forced by Clodius to go in order to make some declaration about her husband's estate.
(2) that it was a painting by Q. Fabius Pictor on the wall of the Curia Hostilia, which represented the victory of M. Valerius Messalla over Hiero and the Carthaginians in 264 B.C (...) Taking this statement of a scholiast as a basis, Manutius conjectured that there was a sort of tribunes' court 'ad tabulam Valeriam,' to which Terentia was forced to go, presumably to answer for Cicero's property in some way.

hem	hm!, hè!, hé!, o!, ach! (<i>uitroep van verbazing, verwondering, verdriet</i>)
desiderium	verlangen, begeerte; lieveling
7 ops , opis	hulp
te nunc...	<i>Acl</i> , <i>afhankelijk van een verzwegen</i> 'Wat erg dat...' of iets dergelijks

d. doe je best, maar pas goed op jezelf

Quod de domo scribis, hoc est de area, ego vero tum
denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta;
verum haec non sunt in nostra manu: illud doleo, quae
impensa facienda est, in eius partem te miseram et
5 despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia
consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne
reliquias tuas misera proicies? Obsecro te, mea vita, quod
ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo
volunt, sustinere, et valetudinem istam infirmam, si me

(3) tabula Valeria was a bronze tablet on which were inscribed the famous Valerio-Horatian laws, which concerned especially the office and functions of the tribunes. This was set up in the forum, near the subsellia tribunorum, in order that the tribunes might consult its provisions whenever necessary, and hence it came to be used as an indication of locality. In the same way tabula Sestia was a tablet containing a copy of the Licinio-Sestian laws, which probably stood also at the west end of the forum.

The first of these explanations must be rejected; of the other two, the latter seems a little more probable. (Platner, S. – Ashby, Th., *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*, London 1929.)

10 amas, noli vexare; nam mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores te excipere video; timeo, ut sustineas. Sed video in te esse omnia; quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini.

1	area	open stuk grond (<i>Cicero's huis was na zijn verbanning door een woedende menigte onder leiding van Clodius tot de laatste steen afgebroken, en Clodius had een wet laten aannemen dat het stuk grond braak moest blijven liggen</i>)
2	tum denique videor mihi restituo 3	dan pas ik schijn mij toe > ik denk, ik geloof <i>hier</i> : teruggeven
4	impensa facio 3 venire in eius partem	kosten maken deelnemen aan datgene; eius <i>is antecedent bij</i> quae
5	despolio 1 quod si conficio 3 negotium	beroven, plunderen als nu, maar indien <i>hier</i> : afronden <i>hier</i> : zaak
6	consequor 3	<i>hier</i> : bereiken
7	reliquiae proicio	<i>hier</i> : nalatenschap, erfenis weggooien
8	sumptus, -us	uitgaven, onkosten
9	sustineo	op zich nemen; uithouden
11	versor 1dep excipio 3	zich bevinden <i>hier</i> : op zich nemen
12	esse in servio	afhangen van <i>hier</i> : in het oog houden

e. afsluiting

Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam; sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim si quid est firmitus, quod speremus. Valet, mea desideria, valet. D. a. d. III. Non. Oct. Thessalonica.

3	discedo 3	weggaan, zich verwijderen
4	quid	= aliquid
5	firmus	stevig, sterk, zeker
6	D	= datum
	a.d. III Non. Oct.	5 oktober [58]

In de volgende brief geeft Cicero aan dat er kansen zijn op terugkeer (*Cicero, ad fam. 14,3*)

TULLIUS S. D. TERENCEAE SUAE ET TULLIAE ET CECILIAE.

a. wat ben ik toch zielig

Accepi ab Aristocrito tres epistulas, quas ego lacrimis prope delevi; conficior enim maerore, mea Terentia, nec meae me miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque, ego autem hoc miserius sum quam tu, quae es

5 miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum vel diligentia et copiis resistere vel cadere fortiter: hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit.

1	Aristocritus	Aristocritus (<i>waarschijnlijk een slaaf of vrijgelatene van de familie Cicero</i>)
2	maeror , -oris	droefheid, verdriet
3	excrucio 1	kwellen, teisteren
4	hoc	hierdoor (<i>antecedent bij quod (r.5)</i>)
5	communis	+ <i>gen.</i> : gemeenschappelijk aan
6	officium	taak, plicht
7	legatio , -onis	de functie van legatus (<i>Iulius Caesar had Cicero in 59 aangeboden om als legatus deel uit te maken van zijn staf in Gallia</i>)
8	hoc	<i>abl. comparisonis</i>
	turpis , -e	schandelijk
9	indignus	onwaardig

b. ik heb verdriet en schaam me

Quare cum dolore conficior, tum etiam pudore: pudet enim me uxori meae optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse; nam mihi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae, spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi, invidi paene omnes: eicere nos magnum fuit, excludere facile est; sed tamen, quamdiu vos

eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur.

1	cum... , tum...	niet alleen..., maar ook...
2	pudet me	ik schaam me
	suavis	aangenaam, prettig; plezierig
3	diligentia	nauwkeurigheid, nauwgezetheid
	praesto 1	aan de dag leggen, tonen
4	versor 1dep	<i>hier</i> : zweven
	squalor , -oris	vuil, smerigheid; rouw(kleding)
	maeror , -oris	verdriet, treurigheid
	infirmitas , -atis	zwakheid, zwakte
5	valetudo , -dinis	gezondheid
	salutis	<i>gen. obiectivus</i>
	pertenuis	<i>versterking van tenuis</i>
6	invidus	jaloers
7	magnum	'iets moeilijks'
8	in spe esse	hoop koesteren
	deficio 3	<i>hier</i> : de moed verliezen

c. het gaat me goed

Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis; ego tamen faciam, quae praecipis.

1	tuto esse	in veiligheid zijn
	quod laboras	'waarover jij je zorgen maakt'
3	praecipio 3	<i>hier</i> : aanbevelen, opdragen

d. ook Piso betoont zich behulpzaam

Amicis, quibus voluisti, egi gratias et eas litteras Dexippo dedi meque de eorum officio scripsi a te certiore esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant: di faxint, ut
5 tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat!

1	Dexippus	Dexippus (<i>een slaaf van Cicero</i>)
2	officium	<i>hier:</i> vriendendienst; dienstvaardigheid
	alqm certiore facio 3	iemand op de hoogte brengen
3	mirificus	bewonderenswaardig, buitengewoon
4	perspicio 3	goed zien
	praedico 1	verkondigen; vermelden, benadrukken
	di faxint	'mogen de goden ervoor zorgen'
5	gener	schoonzoon
6	fruor 3dep	+ <i>abl.:</i> genieten van

e. ik ben in de buurt, om meteen te kunnen reageren

Nunc spes reliqua est in novis tribunis pl. et in primis quidem diebus; nam, si inveterarit, actum est. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere, etsi Dexippo
5 quoque ita imperavi, statim ut recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret; nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid

agatur, audiam, et sum tuto; civitas enim haec semper a me defensa est. Cum inimici nostri venire dicentur, tum in

10 Epirum ibo.

1	est	'is gevestigd op'
2	inveterarit inveterasco 3	= inveteraverit; 'als de nieuwigheid eraf is' oud worden; zich vastzetten, gewoon worden
	ea re	daarom
3	continuo (bijw.)	meteen; voortdurend
4	ratio , -onis etsi	<i>hier:</i> gang van zaken ook al
5	ad fratrem misi	<i>vul aan:</i> litteras
6	crebro tabellarius eo nomine	vaak, herhaaldelijk, veelvuldig bode om deze reden, daarom

f. nog even afwachten

Quod scribis te, si velim, ad me venturam, ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis, quod agitis, me ad vos venire oportet; sin autem – sed nihil opus est reliqua scribere. Ex
5 primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit: tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas, etsi magis iam rem quam litteras debeo exspectare.

1	venturam	<i>vul aan :</i> esse
---	-----------------	-----------------------

2	istic	daar
5	summum (bijw.)	hoogstens
7	res	<i>hier</i> : beslissende gebeurtenis
8	litterae	<i>hier</i> : brief over de situatie

g. afsluiting

Cura, ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse nec umquam fuisse. Vale, mea Terentia; quam ego videre videor: itaque debilitor lacrimis. Vale.
Pr. Kal. Dec.

1	tibi persuadeas	wees er van overtuigd
	te	<i>abl.</i>
	quam	<i>relatieve aansluiting</i>
	debilito	verzwakken, verlammen; uit zijn evenwicht brengen
	Pr. Kal. Dec.	29 november [58]

Exile and return

Cicero's exile caused him to fall into depression. He wrote to Atticus: "Your pleas have prevented me from committing suicide. But what is there to live for? Don't blame me for complaining. My afflictions surpass any you ever heard of earlier". After the intervention of recently elected tribune Titus Annius Milo, the senate voted in favor of recalling Cicero from exile. Clodius cast a single vote against the decree. Cicero returned to Italy on August 5, 57 BC, landing at Brundisium. He was greeted by a cheering

crowd, and, to his delight, his beloved daughter Tullia.

Dankzij de steun van de pas verkozen volkstribuun Titus Annius Milo kon Cicero anderhalf jaar later, in 56 v.Chr., in triomf terugkeren naar Rome. Hij zette zijn advocatenpraktijk verder en verdedigde met succes achtereenvolgens Publius Sestius en Marcus Caelius, die allebei betrokken waren bij de opstootjes tussen de gewapende bendes van Milo (die zij steunden) en Clodius. Na zijn redevoering ter ere van zijn terugkeer naar de Senaat verkreeg hij van de Staat een schadeloosstelling ter waarde van 2 miljoen sestertiën, om de vernieling van zijn huis te vergoeden. Zodra hij deze verkregen had, trachtte Cicero het opnieuw op te bouwen, maar in zijn afwezigheid had Clodius op dezelfde plaats een tempel laten oprichten. Hij zou deze dus moeten afbreken...

Hoewel Cicero de pontifices zover kreeg dat ze de wijding wegens een "procedurefout" ongedaan maakten (met zijn rede Pro domo sua), beschuldigde Clodius, die ondertussen verkozen was tot aedilis, hem voor de comitia tributa van heiligschennis. Hij bereikte niets met de beschuldiging, maar liet zijn bendes de arbeiders die aan het huis werkten lastigvallen, liet ze het huis van Cicero's broer Quintus in brand steken en liet ze zelfs Milo's bendes aanvallen. Een tussenkomst van Pompeius was nodig om de orde te herstellen, zodat Cicero eindelijk zijn huis weer kon opbouwen.

Cicero tried to reintegrate himself into politics, but his attack on a bill of Caesar's proved unsuccessful. The conference at Luca in 56 BC forced Cicero to make a recantation and pledge his support to the triumvirate. With this, a cowed Cicero retreated to his literary works. It is uncertain whether he had any direct involvement in politics for the following few years. He only reluctantly accepted a promagistracy in Cilicia for 51 BC, after a shortage of eligible

governors was created by legislation requiring an interval of five years between a consulship or praetorship and a provincial command. He was absent from Italy as proconsul of Cilicia from May 51 to November 50 BC. Accompanied by his brother Quintus as a legate, he was mostly spared from warfare due to internal conflict among the Parthians, yet for storming a mountain fortress he acquired the title of imperator.

Julius Caesar's civil war

The struggle between Pompey and Julius Caesar grew more intense in 50 BC. Cicero chose to favour Pompey as he was in defence of the senate and Republican tradition, but at the same time he prudently avoided openly alienating Caesar. When Caesar invaded Italy in 49 BC, Cicero fled Rome. Caesar, seeking the legitimacy an endorsement by a senior senator would provide, courted Cicero's favour, but even so Cicero slipped out of Italy and traveled to Dyrrachium (Epidamnus), Illyria, where Pompey's staff was situated. Cicero traveled with the Pompeian forces to Pharsalus in 48 BC, though he was quickly losing faith in the competence and righteousness of the Pompeian lot. Eventually, he provoked the hostility of his fellow senator Cato, who told him that he would have been of more use to the cause of the *optimates* if he had stayed in Rome. After Caesar's victory at Pharsalus, Cicero returned to Rome only very cautiously.

(Wikipedia, fragment uit verschillende artikelen over Cicero)

De volgende brief is rond 17 december 48 geschreven in Brundisium (*Cicero, ad fam. 14,9*).

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. PLURIMAM

Ad ceteras meas miseras accessit dolor et de Dolabellae valetudine et de Tulliae. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

2 Dolabella

Dolabella (*Publius Cornelius Dolabella* (70-43) was de echtgenoot van Tullia (79/78-45); na Caesars dood eigende hij zich het consulaat toe; later werd hij, op reis naar Syria om tegen de Parthen te gaan vechten, belegerd door Cassius in de stad Laodicea; toen de stad werd ingenomen, gaf hij een van zijn soldaten opdracht hem te doden. Tullia en Dolabella trouwden in de zomer van 50; hun huwelijk was erg ongelukkig, en Cicero was het er ook niet mee eens geweest maar kon door zijn afwezigheid uit Rome niets doen. Hun eerste zoon werd geboren op 19 mei 49 en stierf nog datzelfde jaar. Tullia en Dolabella scheidden in november 46. In februari 45 stierf Tullia in het huis van Dolabella, een maand na de geboorte van hun tweede

omnino
velim

zoon. Cicero was compleet van de kaart na haar dood).
over het algemeen
ik zou willen; denk hierachter: ut

Deze brief dateert van rond 19 december 48 (Cicero, ad fam. 14, 17)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE

S. v. b. e. e. v. Si aliquid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius: nunc, quae sint negotia, vides; ego autem quomodo sim affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

1	s.v.b.e.e.v.	si vales bene et ego valeo
2	quaes sint negotia	'hoe de situatie ervoor staat'
3	Lepta	Lepta (Quintus Lepta was een van Cicero's adjudanten in Cilicië)
4	Trebatius	Trebatius (Gaius Trebatius Testa was een jurist en een vriend van Cicero)

De onderstaande brief dateert uit het jaar 47 (Cicero, ad fam. 14, 20)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie: ibi ut sint omnia parata – plures enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur –; labrum si in balineo non est, ut sit, item
5 cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale.
K. Oct. de Venusino.

1	Tusculanum	villa/landgoed in Tusculum (Tusculum lag in de Albaanse bergen, zo'n 25 km ten zuid-oosten van Rome; Cicero had er, net als andere rijke Romeinen, een landgoed)
	Nonae	de negende dag van een maand, maar in maart, mei, juli en oktober de zevende dag
2	postridie	de dag erna, de volgende dag
3	ut sint	lees: cura ut sint
4	labrum	badkuip
	balineum	badkamer
5	victus, -us	levensonderhoud
7	Venusinum	villa/landgoed in Venusia (huidige Venosa, in zuidoost Italië)

Family

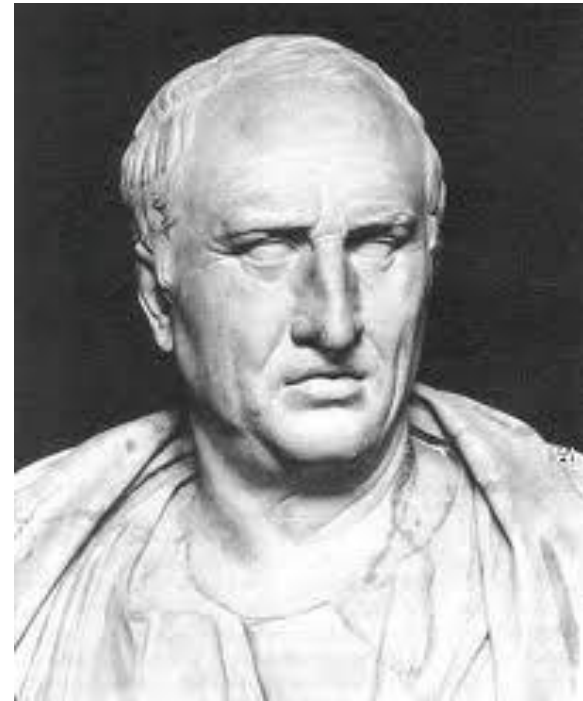
Cicero married Terentia probably at the age of 27, in 79 BC. According to the upper class mores of the day it was a marriage of convenience, but endured harmoniously for some 30 years. Terentia's family was wealthy, probably the plebeian noble house of Terenti Varrones, thus meeting the needs of Cicero's political ambitions in both economic and social terms. She had a half sister (or perhaps first cousin) named Fabia, who as a child had become a Vestal Virgin, a very great honour. Terentia was a strong willed woman and (citing Plutarch) "she took more interest in her husband's political career than she allowed him to take in household affairs."

In the 50s BC, Cicero's letters to Terentia became shorter and colder. He complained to his friends that Terentia had betrayed him but did not specify in which sense. Perhaps the marriage simply could not outlast the strain of the political upheaval in Rome, Cicero's involvement in it, and various other disputes between the two. The divorce appears to have taken place in 47 or 46 BC. Shortly afterwards, in 46 or 45 BC, Cicero married a young girl, Publilia, who had been his ward. It is thought that Cicero needed her money, particularly after having to repay the dowry of Terentia, who came from a wealthy family. This marriage did not last long.

Although his marriage to Terentia was one of convenience, it is commonly known that Cicero held great love for his daughter Tullia. When she suddenly became ill in February 45 BC and died after having seemingly recovered from giving birth to a son in January, Cicero was stunned. "I have lost the one thing that bound me to life" he wrote to Atticus. Atticus told him to come for a visit during the first weeks of his bereavement, so that he could comfort

him when his pain was at its greatest. In Atticus's large library, Cicero read everything that the Greek philosophers had written about overcoming grief, "but my sorrow defeats all consolation." Caesar and Brutus as well as Servius Sulpicius Rufus sent him letters of condolence.

(Wikipedia, fragment uit artikel over Cicero)

Marcus Tullius Cicero
(3 januari 106 – 7 december 43)